

İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5259
ISBN: 978-605-07-0724-3

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

CEMAL AKSU

Armağanı

Editörler:

Dr. Müslüm YILMAZ

Dr. Ayşe AKSU

İstanbul 2020

Cemal Aksu armağanı.--İstanbul : İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2020.

xi, 1153 s. : fotoğraf, resim, harita, tablo; e-kitap.--(İstanbul Üniversitesi yayınları; 5259.)

e-ISBN 978-605-07-0724-3

1. AKSU, CEMAL, 1971-2019. 2. TÜRK EDEBİYATI. 3. TÜRK DİLİ. 3. TÜRKOLOJİ.

**ALİ NİHAD TARLAN'IN
“TANZİMAT EDEBİYATINDA HAKİKİ MÜCEDDİT”
ADLI MAKALESİ ÜZERİNE**

Abdullah UÇMAN*

Tanzimat Fermanı'nın ilânının yüzüncü yıldönümü olan 1939 yılında, Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in ön ayak olmasıyla, devrin tanınmış ilim adamı ve akademisyenlerinin araştırma ve incelemeleriyle, Tanzimat hareketini siyasî, iktisadî, hukukî, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle ele alan *Tanzimat* adıyla tek cilt hâlinde hacimli bir kitap yayımlanır.¹ Kitabın içinde dönemin tanınmış başka ilim adamlarının araştırma ve incelemeleriyle birlikte Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın da “Tanzimat Edebiyatında Hakiki Müceddit” adıyla, hacimli ve son derece önemli bir makalesi yer alır. Burada, sonraki yıllarda başta Ahmet Hamdi Tanpınar olmak üzere Mehmet Kaplan, Gündüz Akınca, Kaya Bilgegil, Ömer Faruk Akün, Orhan Okay ve İnci Enginün gibi bu sahanın uzmanı hocalarımızın doğrudan doğruya konuyla ilgili çalışmalarında her nedense üzerinde durmadıkları ve herhangi bir şekilde referans olarak da göstermedikleri bu makale üzerinde duracağız.

Bilindiği gibi Tanzimat Fermanı'nın ilânı, birtakım siyasî, iktisadî ve sosyal zaruretler dolayısıyla, düzeni bozulan devlet çarkını o günün şartlarında bir bakıma düzene koymak amacıyla, Batılılaşma yolunda atılmış son derece önemli bir adımdır.² Ancak toplam hacmi 3 sayfa tutan metni dikkatle gözden geçirirsek, adı geçen metinde doğrudan doğruya devrin kültür veya edebiyat meseleleriyle ilgili tek bir ifadeye dahi rastlamak mümkün değildir. Kültür ve edebiyat alanındaki değişme

---

* Prof. Dr., Mimar Sinan Üniversitesi, Emekli, abdullahucman@yahoo.com

¹ Tanzimat I: Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle, Ankara Maarif Vekaleti, 1940.

² Tanzimat hareketi için ayrıca bk. Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Ankara 1954; 150. Yılında *Tanzimat* (ed. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1992; *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* (ed. Halil İncalcık-Mehmet Seyitdanlıoğlu), İstanbul 2012.

ve yenilikler çok yavaş adımlarla da olsa, ancak fermanın ilânından yirmi yıl sonra, yani 1859 yılından itibaren görülmeye başlar.

Bu bağlamda ilk adımı atan Şinasi'dir. Onun 1859 yılında Lamartine, Racine, Gilbert, Fénelon ve La Fontaine gibi bir kısım klasik ve romantik Fransız şairlerinin bazı manzumelerini çevirip yayımladığı *Tercüme-i Manzume* adlı kitapçığı, Batı edebiyatına açılan bir nevi ilk pencere kabul edilmektedir.³ Bunu, ertesi yıl yine Şinasi'nin Âgâh Efendi ile birlikte çıkardığı ilk müstakil gazete olan *Tercümân-ı Ahvâl* takip eder. Şinasi, aynı yıl *Tercümân-ı Ahvâl*'in ilk sayılarında, Türk edebiyatının ilk telif tiyatro eseri kabul edilen *Şair Evlenmesi*'ni tefrika suretiyle yayımlar. 1862 yılında yine Şinasi, bu sefer yalnız başına, devrinde kamuoyu oluşturmada önemli bir rolü olan *Tasvîr-i Efkâr* gazetesini çıkarmaya başlar. Aynı yıl, yine Şinasi, kendi şiirlerinin bir kısmını *Müntehabât-ı Eş'âr* adıyla yayımlar. Aslında klasik anlamda bir divançe şeklinde düzenlenen bu şiir mecmuasında Şinasi, Osmanlı şiir tarihinde ilk defa eserine "Divançe" adını vermemiş, bunun yerine Batılı şairlerin yaptığı gibi, farklı bir isim vermek suretiyle bir bakıma gelenekten ayrılmıştır. Şinasi, hayatının son yıllarında, *Fatin Tezkiresi*'ni yeni bir düzenleme ile yeniden yayınlamaya başlarsa da bunu tamamlamaya ömrü kifayet etmez.⁴

Ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız bu tabloda da kolayca anlaşılabilceği gibi, Tanzimat'tan sonraki yıllarda ülkemizde kültürel ve edebî anlamda yenilikleri başlatan şahsiyetlerin başında Şinasi gelmektedir. Ancak Ali Nihad Tarlan adı geçen makalesinin ilk kısmında Şinasi'yi ele alarak onun yaptıklarının ve yapmak istediklerinin edebî anlamda yenilikten çok farklı şeyler olduğunu ileri sürer.⁵

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 2018, s. 179.

⁴ Ömer Faruk Akün, "Şinasi'nin Bugüne Kadar Ele Geçmeyen *Fatin Tezkiresi* Baskısı", İ. Ü. Edebiyat Fakültesi *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XI, Aralık 1962, s. 67-98; "Şinasi'nin *Fatin Tezkiresi* Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler", *Türkiyat Mecmuası*, C. XIV, İstanbul 1965, s. 377-336.

⁵ Adı geçen makaleye ait sayfa numaraları Ali Nihad Tarlan'ın *Edebiyat Meseleleri* (İstanbul 1981) adlı kitabına aittir.

Öncelikle "teceddüd"ün "mevcudu tekrar değil, yeni bir çığır açmak" olduğunu belirten Tarlan, *Müntehabât-ı Eş'âr*'ın başında yer alan "Tahmîd" serlevhalı:

*Değil mi Tanrı'nın ihsânı akl ü kalb ü lisan
Bu lütfu etmelidir fikr ü şükr ü zikr insan*

beytini zikrederek, bu beytin klasik edebiyatın *leff ü neşr* ve *cinas* sanatlarını ihtiva ettiğini ve Şinasi'nin şahsiyetini göstermek bakımından bu beytin son derece mânidar olduğunu belirtir.

Avrupa'daki rasyonalizm cereyanından haberdar olan Şinasi'nin, esasında "aklın üstünlüğü"ne ve "irade gücü"ne inandığını; onun Fransa'da bulunduğu sırada romantizm cereyanıyla temas ettiğini, ancak bu akımın onun şahsiyetine pek uygun gelmediği için bize romantizmden bir şey getirmediğini söyler.⁶

Daha sonra onun:

*Hak Teâlâ azamet âleminin pâdişehi
Lâ-mekândır olamaz devletinin tahtgehi*

beytiyle başlayan "Münâcât"ını ele alır ve Şinasi'nin burada da klasik örneklerden pek ayrılmadığını ileri sürer. Devamla, Şinasi'nin, özellikle Mustafa Reşid Paşa için yazdığı kasidelerde yer alan şu beyitlerde onun irfanını, adaletini ve hakîmâne düşünüşünü methettiğini belirtir:

*Âleme mûris-i can adl ile ihsân olmuş
Âdeme bâis-i şan akl ile irfân olmuş*

*

*Ettin âzâd bizi olmuş iken zulme esîr
Cehlimiz sanki idi kendimize bir zencîr*

---

⁶ *Edebiyat Meseleleri*, s. 125.

Şinasi'ye göre milletin terakkîsine engel olan şey, öncelikle cehalet, sonra da onun doğurduğu istibdattır. Bu düşüncesiyle Şinasi saltanat istibdadının kaynağı olan cehle ve onun vasıtasıyla mutlakiyete hücum eder:

*Bir itiknâmedir insana senin kanunun
Bildirir haddini sultana senin kanunun*

yahut:

*Şem'idir kalbimizin cân ile mal ü nâmus
Hıfz için bâd-ı sitemden olur adlin fânus*

beyitlerinde, devrin padişahının dahi harfiyen uyacağına yekin ettiği Tanzimat Fermanı'nın mimarı Mustafa Reşid Paşa'ya seslenerek, onun getirmiş olduğu adalet kavramını ve kanun üstünlüğünü dile getirir.

1857 tarihli kasidesinde:

*Aceb midir medeniyet resûlü dense sana
Vücûd-ı mu'cizin eyler taassubu tahzîr*

beyti ile diğer kasidesindeki:

*Sensin ol fahr-i cihân-ı medeniyet ki hemân
Ahdini vakt-i saâdet bilir ebnâ-yı zamân*

beytinde ise, Mustafa Reşid Paşa'yı, yeni çağın bir nevi dini olarak gördüğü Batı medeniyetinin peygamberine benzetir. Onun bir nevi mucizeyi andıran vücudunun ise, Osmanlı toplumunun geri kalmasına sebep olan her türlü taassubu ortadan kaldıracığını öne sürer.

Daha sonra yine bizde mutlakiyetin dayandığı kör dinî taassuba karşı çıkar:

*Olmuş insana taassub bir onulmaz illet
Hüsn-i tedbîrin ile kurtulur ondan millet*

Mustafa Reşid Paşa için yazdığı diğer bir kasidesinde akla ön planda yer verdiği dikkatimizi çeker:

*Dilin irâdesini başta akl eder tedbîr
Ki tercemân-ı lisandır onu eden takrîr*

Şinasi'nin eski vadide yazdığı:

*Bârekâllah zehî sadr-ı Reşîd-i devrân
Oldu ahdinde onun münşerihü's-sadr cihân*

beytiyle başlayan kasidesinin çeşitli sanatlarla süslü ve tam anlamıyla eski yolda yazılmış bir eser olduğu görüşündedir.

Kasidelerinden sonra bir kısım gazelleri üzerinde de duran Tarlan hoca, eski mazmunları kullanan Şinasi'nin orada da aynı hüviyete sahip olduğu kanaatindedir.

Meselâ şu:

*Hasret-i Kevser ile ağlayamam dünyada
Güldürürken yüzümü çehre-i gülfâm-ı şarâb*

ya da:

*Tûfanı kopsa âlem-i âbın şarâb ile
Keşti-i bezmi kurtarır aklım misâl-i Nuh*

örneklerinde olduğu gibi... Eskilerin "zülf" ve "sümbül" mazmunu onda da aynen mevcuttur:

*Zülfün düşünce gerden-i berrâkın üstüne
Billür içinde sümbül-i sîrâbı andırır*

Sevgilinin çehresi, eskilerde olduğu gibi onda da aya, güneşe ve meleğe benzer:

*Akseyledikçe tâs-ı arakda bütûn gece
Nûr-ı ruhun denizdeki mehtâbı andırır*

*

*Gören saçın arasından yüzün parıltısını
Sanır ki kara bulutun içinde gün doğmuş*

*

*Sezâdır gönlüme etsem hayâl-i sûretin irkâm
Nitekim levhaya rûy-ı melek tasvîr eder ressam*

Divan şairlerinin vazgeçemediği “gül” ve “bûlbûl” mazmununu Şinasi de unutmaz:

*Sûrette ol ki mâil-i hüsn ü bahâ olur
Bûlbûl-sıfat hezâr gûne âşinâ olur*

Bütûn bunlara benzeyen daha birçok örnekte Şinasi eski mazmunları nazım kalıbında tekrarlamıştır. Evet Şinasi manzumelerinde hak, hukuk, adalet, cehalete karşı ilim, terakki ve medeniyet gibi devrin birtakım siyasî ve sosyal kavramlarını dile getirmiştir, ancak bunlar asıl edebiyat demek olan sanat yolunda herhangi bir yenilik ifade etmezler. Hoca burada son olarak: “Bu kadar kuvvetli bir fikir ve mantık adamından edebî yenilik esasen beklenemezdi.” diyerek kanaatini açıklar.

Esasen Mehmet Kaplan da, “Şinasi’nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik” adlı incelemesinde, onun akıl, kanun, kaderciliğe karşı irade, taassuba karşı savaş, demokrasi gibi sosyal ve siyasî tarafını öne çıkaran örneklerden hareket etmek suretiyle eskilerden farklı olarak Türk şiirinde fikrî planda bir yenilik yaptığını ortaya koymuştur.⁷

Ali Nihad Tarlan’ın makalesinin ikinci kısmı Nâmık Kemal’e ayrılmıştır.

⁷ *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, C. I, İstanbul 1976, s. 253-274.

Bilindiği gibi Nâmık Kemal'in henüz Şinasi'yi tanımadan önce yazmış olduğu ve küçük bir divanı dolduracak hacimdeki şiirleri tamamen divan şiiri anlayışı çerçevesindedir. Romantik mizacı ve heyecan yüklü ifade tonuyla çağdaşı şairler arasında hemen fark edilen, Türk edebiyatında bir hürriyet, vatan ve millet romantizmi başlatan devrin asıl önemli şahsiyeti Nâmık Kemal'dir.⁸

"Nâmık Kemal'in vatanperverlik yolundaki mukaddes hizmetleri mevzuumuzun haricindedir. Biz burada onun edebiyata neler getirdiğini araştırmak istiyoruz. Bu hususta onun edebiyat hakkındaki fikirlerini öğrenmek lâzımdır."⁹ diyen Tarlan hoca, burada önce "Nâmık Kemal edebiyattan ne anlıyordu?" sorusuyla başlar ve onun *İrfan Paşa'ya Mektup* adlı eserinde edebiyatı nasıl tarif ettiğini nakleder. Nâmık Kemal'in tarifi şöyledir:

"Edebiyat kaideten irfan ve vicdanın tercümân-ı müdrekatı ve hissiyatı olmak lâzım gelir."

Nâmık Kemal burada irfan kelimesini doğrudan doğruya bilgi anlamında kullanmıştır. "Onca irfan, bize Garp'tan gelen aklî, fennî, içtimaî ilimlerdir. Vicdan ise bâtinî duygudur. Bunlardan birincisi idrak, diğeri histir. Edebiyat o halde insanın bilgi ve duygularını izhâra bir vasıtaadır."

Teceddüt hareketini açıklamak için yazdığı *Tahrîb-i Harâbât* mukaddimesinde de aynı kelimeleri tekrarlar:

*Dest-i üdebâda kilik-i irfan
Oldu hele tercümân-ı vicdan*

Nâmık Kemal'e göre şiir bir güneş, şuur yani idrak ise onun mahiyetini meydana koyan ciheti, yani nûrudur:

*Makbûl ola mı şuursuz şi'r
Bir kâra yarar mı nûrsuz mihr*

⁸ Mehmet Kaplan, "Hürriyet Kahramanı: Nâmık Kemal", *Tip Tahlilleri*, İstanbul 1985, s. 177-185.

⁹ *Edebiyat Meseleleri*, s. 131.

Yine *Tahrîb-i Harâbât*'ta yer alan şu beyitler, şiirin ne kadar sınırlı bir alanda dolaşabileceğini gösterir:

*Türki'de kasîde görmedim ben
Beş beyti bile muvâfik-i fen
Mazmunları vehmdir, zunûndur
Akla göre âdeta cünûndur*

*İrfan Paşa 'ya Mektub'*unda: “Edebiyatın esası, hakikate muvâfik olarak, bir eserde o şart mevcut olmadıkça tezyinât-ı bediîye ve hayâlât-ı şâirâne ile aksâm-ı edebden ma'dud olabilmesine imkân yoktur.” demek suretiyle “divan edebiyatını tezyinâta boğan, süsü daima birinci plana getiren; fikir maddesinin yok denecek derecede azlığı veya o süs altında ezilmesi”ni “sahih edebiyat” örneği olarak kabul etmez. “Nâmık Kemal'in eserlerinde de öncelikle fikrin mevcudiyetini ve metanetini görürüz. Onu bulduktan sonra hayaline geniş bir cevelân verir, artık kayıt filan tanımaz. Bu cevelân çok defa zâhiren romantik gibi görünürse de iç dokunuşu ekseriyetle eski ve klasiktir.” Dolayısıyla Nâmık Kemal fikirlerinde yeni, fakat onları söyleyişte eskidir.

Burada hoca, onun şiir olarak süslü ve secili bir ifadeye karşılık tercih ettiği birkaç sade örnek üzerinde durur. Bunların biri Sarı Zeybek'in şu meşhur beytidir:

*Allah dedim yatağana dayandım
Ben seninçün al kanlara boyandım*

Diğeri de Bağdatlı Rûhî'nin şu beyitleridir:

*Derdin kime ansan sana der hikmeti vardır
Öldürdü bizi âh bilinmez mi bu hikmet?
Nâcâr çeker halk bu mihnetleri yoksa
Âdem kara dağ olsa getirmez buna tâkat*

Nâmık Kemal'e göre bunlar cinaslı, ihamlı şiirlerden daha güzeldir; o, "Hayalin daima hakikat toprağı üzerinde ve onun tabiatından feyiz alarak yeşermesini ister." Arap şiiri, özellikle Cahiliye devrinde bu özelliğı gösterdiğinden dolayı Nâmık Kemal, yine *Tahrîb-i Harâbât*'ta:

Şi'r-i Arabîye lâf-yoktur

demek suretiyle Arap edebiyatını yüceltir. Bu tarz edebiyat için "edebiyat-ı sahiha" tabirini kullanan Nâmık Kemal, *İrfan Paşa'ya Mektup*'ta bu edebiyat taraftarlarının arzu ettiğı edebiyatın nasıl olması gerektiğini de uzun uzadıya açıklar. Ona göre "edebiyat-ı sahiha"nın istinatgâhı akıldır; mübalâğâ dahi olsa akla yakın olmalıdır." *Tahrîb-i Harâbât*'ta Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in şiirlerini bu yönüyle takdir ederken, "at, konak, kavga filan vasfında sitâyîş buyurduğı iğrakları edebiyat-ı sahihaya göre en büyük kabâyihdir." diyerek Nef'î'yi ise kusurlu bulur.¹⁰

Edebiyatımızdaki bu "fezâil-i akliye ve letâfet-i hissiye" noksanı Osmanlı şairlerinin bazı İran şairlerini taklit etmesinden ileri gelmiştir. "Mübalâğalarla dolu kasideler büyükleri methederek onlardan câize almak için yazılmıştır. Ve şairler bu suretle milletin ahlâkını bozmuşlardır. Böyle şiir, vezniyle, kafiyesiyle, sanatıyla, filanıyla beraber gâv-ı zemîni eğlendirmek veyahut hararet-i merkeziye ile bir kat daha şa'şaalandırmak için döne döne yerin dibine geçsin!" diyerek divan şiirini eleştirir. Ona göre:

Bir şâire müntehâ-yı maksad

Bir şişe şarâb ü bir semen-had

diyen şairleri ya tabiatlarından vazgeçirmek ya da dünyadan kaldırmak gerekir. Eski edebiyatın onun en çok hücumuna uğrayan tarafı işte bu faydasızlığıdır:

---

¹⁰ a. g. e. , s. 134.

*Elvermedi mi Nedîm ü Nef'i
 Şi'rin bize var mı hiç nef'i
 En parlağı en büyük yalandır
 Doğrusunu bul benî insandır*

Hoca, “*Tahrîb-i Harâbât*’tan aldığımız bu fikirler onun edebiyat hakkındaki düşüncelerini ihtiva eder. Eski edebiyata karşı yaptığı mücadelelerden, bu fikir müceddidini bazen haksız dahi bulabiliriz. Muahezelerinde o, sanata dair olgun bir fikir, muayyen bir prensip üzerinde yürümez. Heyecan âleminde hakikat ve imkân hadlerini tayin etmez.”¹¹ diyerek, divan şairlerinin hayata dair fikirlerini beğenmediğini; âşıkane kısmını ise belli bir benzetmeler âlemi içinde dönüp dolaştığından dolayı küçümsediğini belirtir.

Onun, divan şiiri eleştirilerinde sık sık zikredilen *Celâl Mukaddimesi*’ndeki o meşhur: “Divanlarımızdan biri mütalâa olunurken insan muhtevî olduğu hayâlâtı zihninde tecessüm ettirse etrafını maden elli, deniz gönüllü, ayağını Zuhal’in tepesine basmış, hançerini Mirrîh’in göğsüne saplamış memdûhlar; feleği tersine çevirmiş de kadeh diye önüne koymuş, cehennem alevlendirmiş de dağ diye göğsüne yapıştırmış, bağırdıkça arş-ı âlâ sarsılır, ağladıkça dünya kan tufanlarına gark olur âşıklar; boyu serviden uzun, beli kıldan ince; ağzı zerreden ufak, kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözlü, yılan saçlı ma’şukalarla mâlâmâl göreceğinden kendini devler, gulyabaniler âleminde zanneder.” ifadeleri üzerinde de duran hoca, *Bahâr-ı Dâniş* mukaddimesinde de aynı şeylerin mevcut olduğunu belirtir.

Ali Nihad Tarlan hoca, “Nâmık Kemal teceddüdün ilk adımlarını nesirde görür ve işte onun istediği teceddüt budur,” dedikten sonra bu şerefîn Âkif Paşa’ya ait olduğunu ileri sürdüğünü belirtir. Hocaya göre: “Bu fikir inkılâpçısının bütün gayesi siyasî mevzular üzerinde

¹¹ a. g. e., s. 134.

durup onları aydınlatmak ve bu fikirleri bilhassa şiddet, cezâlet ve belâgat ile ifade ederek cemiyeti heyecanlandırmak ve sarsmaktır.”

Onun için, “Ma’şuka-i vicdanı siyasiyat olan büyük vatanperver elbette edebiyata milletin bilgisinin, vatan ve hürriyet duygularının inkişafına hizmet vazifesini yükleyecekti. Zaten o bütün faaliyetini buna hasretmişti. Şiirden tiyatroya kadar edebiyatın hemen her sahasında kalem yürüten bu edib, edebî nevilerin hiç birinde hârikulâde yüksek bir kudret göstermiş değildir!” hükmünü veren hoca; “ Onun eserlerini bir küll hâlinde mütalâa edersek bu vatan ve hürriyet kaygusu ile dağılan kudretin muazzam ve muhteşem manzarası karşısında hayranlıktan başka bir his duyamayız!” der.

Aslında Nâmık Kemal’in bizzat kendisi de bu durumun farkındadır; Abdülhak Hâmid’e hitaben Midilli’den yazdığı bir mektupta bu hususta şunları söyler: “Çalış, çalış; ben edebiyat-ı Osmaniye için tasavvur ettiğim ulviyâtı bin türlü hissiyât ile karıştırdım; âsârımı istediğim dereceye getiremedim. Bakalım sen getirebilir misin! Getirebilirsen bir milletin mürebbiyân-ı irfânında ma’dut olursun. Ben daima Şinasi’yi yâd edegeldiğim gibi sen de Kemal’i yâd edersin.”¹² der. Aynı mektubun baş tarafında da: “Hâmid! Seni muhatap etmeğe adından büyük bir kelime bulamıyorum!” dedikten sonra: “Edebiyat için ben pek çok zevât ile uğraşmışım. Halbuki şimdi o mu’terizlerden bazıları yine beni edebiyat mücedditlerinden addedip duruyorlar. Mücedditlik hakkı ise ya Şinasi’nin yahut senindir. Ben arada bir hatt-ı ittisâlim.” der.¹³

Tarlan hoca makalesinin sonunda: “Nâmık Kemal, kendisi hakkında tevazu göstermiştir, fakat Hâmid hakkındaki fikri pek doğrudur ve hakikat de budur. Edebî müceddit eskiyi temelinden

¹² Nâmık Kemal’in *Hususi Mektupları* (haz. Fevziye Abdullah Tansel), C. II, Ankara 1969, s. 204.

¹³ a. g. e., s. 201

yıkıp yeni bir ruh ve hava ile ortaya atılan büyük hamleli sanatkârdır. O eskiyi ürkütür; istihfâfa, istihkara ma’ruz kalır. Eskilerin takdirini, hayranlığını kazanan Kemal nasıl edebiyat müceddidi olabilir? Kemal’in el ile dokunmağa cesaret edemediği esasları Hâmid hallaç pamuğu gibi atmıştır. Netice olarak diyebiliriz ki Şinasi ve Kemal teceddüt edebiyatının mübeşşirleridir. Edebî inkılâbı yapan büyük Hâmid’dir!”¹⁴ diyerek kanaatini açıklar.¹⁵

Gerçekten hocanın isabetle belirttiği gibi bizzat Abdülhak Hâmid de bir nevi poetikası kabul edilen meşhur “Nâ-kâfi” redifli manzumesinin beşinci kıt’asında bunu şu şekilde açıkça ifade eder:

*Evet, tarz-ı kadîm-i şi’ri bozduk, hercümerc ettik,
Nedir şi’r-i hakîki safha-i irfâna dercettik.
Bu yolda nakd-i vakti cem’-i kudret birle harcettik,
Bize gelmişti zirâ meslek-i ecdât nâ-kâfi.*¹⁶

¹⁴ *Edebiyat Meseleleri*, s. 138-139.

¹⁵ Ali Nihat Tarlan’ın burada üzerinde durduğumuz makalesinden yıllarca önce Abdülhak Hâmid henüz hayatta iken hakkında *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-ı Felsefîyesi* (İstanbul 1334) adıyla hacimli bir kitap kaleme alan Rıza Tevfik de çeşitli yazılarında onun mücedditliği üzerinde durmuştur (bk. Abdullah Uçman, “Abdülhak Hâmid-Rıza Tevfik”, *Rıza Tevfik’in Sanat ve Düşünce Dünyası*, İstanbul 2011, s. 135-146).

¹⁶ Abdülhak Hâmid Tarhan, *Bütün Şiirleri 3: Hep yahut Hiç, İlhâm-ı Vatan* (haz. İnci Enginün), İstanbul 1999, s. 122.

Kaynakça

- Akün, Ömer Faruk; "Şinasi'nin Bugüne Kadar Ele Geçmeyen *Fatin Tezkiresi* Baskısı", İ. Ü. Edebiyat Fakültesi *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. XI, Aralık 1962, s. 67-98.
- Akün, Ömer Faruk; "Şinasi'nin *Fatin Tezkiresi* Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler", *Türkiyat Mecmuası*, C. XIV, İstanbul 1965, s. 377-336.
- İnalçık Halil; Seyitdanlıoğlu, Mehmet; (ed.), *Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.
- Kaplan, Mehmet; "Hürriyet Kahramanı: Nâmık Kemal", *Tip Tahlilleri*, İstanbul 1985, s. 177-185.
- Kaplan, Mehmet; *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, C. I, İstanbul 1976, s. 253-274.
- Kaynar, Reşat; *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Ankara 1954.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi; *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 2018, s. 179.
- Tansel, Fevziye Abdullah; *Nâmık Kemal'in Hususi Mektupları* C. II, Ankara 1969, s. 204.
- Tarhan, Abdülhak Hâmid; *Bütün Şiirleri 3: Hep yahut Hiç, İlhâm-ı Vatan* (haz. İnci Enginün), İstanbul 1999.
- Tarlan, Ali Nihad; *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1981.
- Uçman, Abdullah; "Abdülhak Hâmid-Rıza Tevfik", *Rıza Tevfik'in Sanat ve Düşünce Dünyası*, İstanbul 2011, s. 135-146).
- Yıldız, Hakkı Dursun (ed.), *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992.